

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ БОТАНІЧНОГО САДУ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

На основі узагальнення літературних джерел висвітлено постать професора Тадеуша Вільчинського та його внесок у створення ботанічного саду і розвиток Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького загалом. Описано сучасні завдання діяльності ботанічного саду. На основі картографічного методу досліджень представлено схему регресивної динаміки площі "городу лікарських рослин"; охарактеризовано особливості його територіального розташування. Зазначено основні елементи унікальності об'єкта; з'ясовано труднощі його роботи та встановлено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: Тадеуш Вільчинський, лікарські рослини, історія, ботаніка, фармакогнозія, колекція, територія.

Вступ. Важливу роль у збереженні та збагаченні біологічного різноманіття урбанізованих територій Львова відіграють ботанічні сади, зокрема сад Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького (ЛНМУ ім. Данила Галицького). Вузька спеціалізація саду робить його зразком створення колекції лікарських рослин в інших ботсадах. Особлива цінність колекцій саду полягає у дослідному використанні сировини лікарських рослин у виготовленні нових препаратів та отриманні речовин, що можуть застосовуватись у медицині, ветеринарії, дієтології, косметології.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що Львів – сучасний туристичний, культурний та науково-освітній центр України відомий у світі своєю історією та традиціями. Проте в його освітянській історії залишаються постаті, які потребують ґрунтовнішого вивчення та висвітлення, як зразки для наслідування, а об'єкти, які вони створили, є унікальним культурно-освітнім та національним надбанням України.

Мета роботи – узагальнити дослідження передумов та історію створення Ботанічного саду ЛНМУ ім. Данила Галицького, описати особливості його функціонування.

Завдання дослідження: висвітлити постать проф. Т. Ф. Вільчинського та його внесок у розвиток науки, освіти, діяльності університету та ботанічного саду; з'ясувати причини створення "городу лікарських рослин", зміни та доповнення завдань сучасної діяльності ботанічного саду, особливості його територіального розташування та унікальність об'єкта; з'ясувати труднощі в роботі.

Результати дослідження та обговорення. Унікальність колекцій та розташування території ботанічного саду полягає в тому, що на початку створення, його засновник – проф. Т. Вільчинський (1888-1981 рр.) реалізував мрію створення власної дендроколекції та "городу лікарських рослин". Проводячи активне наукове та громадське життя і будучи одним із засновників Польського дендрологічного товариства, організованого у Львові в 1924 р., Т. Вільчинський створював сад з

метою покращення організації вивчення фахових дисциплін студентами-фармацевтами та збагачення їхніх знань (за даними Вікіпедії).

Тадеуш Вільчинський, захистивши докторську дисертацію у 1926 р., продовжив свою викладацьку кар'єру (з вересня 1929 р.) у фармацевтичному відділі Львівського університету. До того часу він працював доцентом у Львівській політехніці та ще низці навчальних та наукових закладів Польщі. Згодом професор, завідувач кафедри фармакогнозії та ботаніки, організатор і беззмінний керівник саду лікарських рослин (1929-1964 рр.), Тадеуш Феліксевич стає широко відомий своїм внеском у розвиток освіти і науки. Відомий він й тим, що у будинку, купленому на власні кошти, створив кафедру фармакогнозії та ботаніки, а на території біля будинку (площею близько 6 га) на пустирі поблизу нього в 1929-1930 рр. започаткував створення колекційної ділянки лікарських та декоративних рослин й арборетуму (за даними Вікіпедії), (Hulko & Zimenkovskoho, 2006).

Розташовану на схилі територію навколо придбаного будинку (сучасна адреса – вул. Пекарська 73) Тадеуш Вільчинський використав для створення плодового саду, лікарських рослин, декоративних хвойних і листяних, окрасою якої згодом стали деревоподібні півонії та бузки. У подальшому, з невеликими труднощами, Т. Вільчинському вдалось освоїти велику за площею ділянку, що межувала з прибудинковою територією і простягалась у східному напрямку до вул. Св. Петра (сучасна вул. Мечнікова) та до вул. Личаківської – у північному напрямку. Одночасно окультурюється невелика ділянка, що знаходилась по вул. Св. Павла (зараз вул. Шімзерів) – навпроти кафедри було створено цікаву дендроколекцію та розширено "город лікарських рослин". Отже, засновнику вдалось об'єднати в один об'єкт дві окремі ділянки, репрезентовані рівнинним та пологим схилим ландшафтами (з перепадом висот більше 15 м) (рис.).

Значну кількість ботанічних видів колекції Т. Вільчинського було привезено з різних континентів і країн

Цитування за ДСТУ: Харачко Т. І. Історичний експурс та реалії сьогодення ботанічного саду Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького / Т. І. Харачко, І. М. Скольський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2017. – Вип. 27(3). – С. 199–202.

Citation APA: Kharachko, T. I., & Skolskyi, I. M. (2017). History and Present-Day Realities of the Botanical Garden of Danylo Halatsky Lviv National Medical University. *Scientific Bulletin of UNFU*, 27(3), 199–202. Retrieved from: <http://nv.ntlu.edu.ua/index.php/journal/article/view/259>

світу (за даними Вікіпедії), (Hulko & Zimenkovskoho, 2006). Сад, або як його тоді називали, "город лікарських рослин" та кафедру було організовано на базі медичного факультету Львівського університету Яна Казимира (Istoriia, n.d.), що у 1939 р. реорганізовано у Львівський державний медичний інститут (зараз ЛНМУ ім. Данила

Галицького). "Город" слугував навчальною базою для студентів-провізорів під час вивчення, в основному, ботаніки та фармакогнозії. Також територія "городу" інтенсивно використовувалась для проведення науково-дослідних робіт.



- - конфігурація «городу лікарських трав» станом на 1936 р.;
- - сучасна територія Ботанічного саду ЛНМУ ім. Данила Галицького;
- 1. Будівля сучасного адміністративного корпусу ЛНМУ ім. Данила Галицького;
- 2. Придбана Т. Вільчинським територія з будинком, у якому було створено кафедру фармакогнозії та ботаніки;
- 3. Ділянка пустища, використана для створення дендропарку та розширення площі саду лікарських рослин;
- 4. Основна територія «городу лікарських трав».

Рис. Схема розташування ділянок "городу лікарських трав" і кафедри фармакогнозії та ботаніки (за планом Львова, виконаного на основі фотознімання міста з літака у 1936 р. (Karty mist, n.d.)) та сучасної території ботанічного саду

Значну площу території "городу лікарських рослин", придбаної та освоєної завдяки наполегливій праці та ентузіазму Т. Вільчинського, у радянський період розбудови медичного інституту було використано для розвитку його інфраструктури. На сьогодні тут розташована низка навчальних корпусів, гуртожитків ЛНМУ ім. Данила Галицького та інших будівель. Також неодноразових змін, унаслідок використання її частин (зокрема створення тиру для спортивної стрільби з лука), зазнала конфігурація "прикафедральної" ділянки саду. Вцілілу від забудови територію "городу лікарських трав", за активної участі Т. Вільчинського, у 1964 р. було оголошено пам'яткою природи з одночасним віднесенням їх до природозаповідного фонду (за даними Вікіпедії). Їхня площа становила тільки 25 % від початкових розмірів "городу". Статус "Ботанічний сад місцевого значення Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького" присвоєно 17 червня 1997 р. (Botanichnyi sad, n.d.).

Водночас, попри втрати, сучасна територія ботанічного саду, що являє собою дві чітко обмежені ділянки в умовах міської забудови, виділяється на загальному фоні неоднорідністю ландшафту, унікальною флорою та насиченою колористичною палітрою.

З моменту заснування, за більше 80 років від закладання, унікальний за призначенням та незначний за розмірами (1,5 га) сучасний ботанічний сад, істотно доповнив і розширив свої завдання, ставши важливим структурним підрозділом, що виділяє ЛНМУ ім. Данила Галицького серед інших українських та закордонних вищих навчальних закладів медичного профілю. Водночас він є базою навчальної практики вітчизняних і закордонних студентів, які вивчають медичну ботаніку та фармакогнозію (Botanichnyi sad, n.d.).

Окрім збереження, вивчення, відтворення в умовах культури лікарських та інших корисних рослин флори регіону і світу, для ефективного використання у навчальному процесі з фармакогнозії та ботаніки, основними завданнями діяльності ботанічного саду також ста-

ли: інтродукція лікарських рослин, проведення науково-дослідних робіт, навчальної та освітньо-виховної роботи у царині агротехніки вирощування лікарських рослин, охорони природи, раціонального використання ресурсів лікарських рослин (Botanichniy sad, n.d.).

Колекційну і наукову роботу у ботанічному саду проводять з метою розроблення наукових основ збереження, відтворення та використання рослинних ресурсів у напрямках: організації, утримання та розвитку колекційних ділянок лікарських рослин за принципом вмісту біологічно-активних речовин для демонстраційних, навчальних і наукових цілей; вивчення, збереження і відтворення раритетного фітогену фонду Західного регіону України; відтворення спеціальних експозиційних груп рослин саду, що ростуть в умовах відкритого і закритого ґрунту; створення насінневого фонду, обміну насінням і садивним матеріалом з іншими українськими і зарубіжними ботанічними садами та установами.

Колекції лікарських, декоративних, плодкових дерев'янистих та трав'яних рослин ботанічного саду вражає різноманітністю, насиченістю барв, є окрасою університету, міста і має вагоме наукове та естетичне значення.

Вважається, що в колекції ботанічного саду є значна кількість (165 видів) отруйних рослин (Hulko & Zimenkovskoho, 2006), таких як: вовчі ягоди звичайні (*Daphne mezereum* L.), вовчі ягоди кавказькі (*Daphne caucasica* Pall.), сумах отруйний (*Toxicodendron quercifolium* (Michx.) Greene), блекота чорна (*Hyoscyamus niger* L.) та ін. Більшість з них використовуються у медицині. Їх наявність у колекціях на обох ділянках зумовлена цільовим призначенням ботанічного саду, що незважаючи на ландшафтні характеристики ділянок, які підсилюють емоційне сприйняття декоративних біогруп та композицій, не дає змогу широко використовувати його як об'єкт для відпочинку населення.

У зв'язку зі специфікою створення та функціонування ботанічного саду, з чотирьох можливих функціональних зон, згідно із ст. 32 "Структура території та основні вимоги щодо режиму ботанічних садів" Закону України "Про природно-заповідний фонд України" (Закон України № 2456-ХІІ, 1992), на території саду можна виділити тільки три: експозиційну, наукову та адміністративно-господарську.

До наукової зони належать: лікарські культури відкритого та закритого ґрунту, колекція субтропічних та тропічних рослин, колекція біблійних рослин. До експозиційної зони входять: колекція декоративних хвойних і листяних рослин, зокрема колекція півоній деревоподібних, бузків, троянд, рідкісні плодови та червонокнижні види рослин, представники лісової флори.

У роботі Ботанічного саду ЛНМУ ім. Данила Галицького, як і в кожного об'єкта природно-заповідного фонду України, існують певні труднощі. Суть їх полягає у недостатньому фінансуванні, що призводить до такого:

1. Відсутність у штаті наукових, науково-технічних працівників не дає змоги повною мірою організувати ведення науково-дослідної роботи та здійснення масштабних наукових досліджень на об'єкті, що є унікальним за своєю природою.

2. Використання вирощуваних у ботсаді лікарських рослин і заготівля лікарської рослинної сировини у проведенні дослідів, унеможливує застосування гербіцидів і хімічних засобів захисту рослин для боротьби з бур'янами, хворобами та шкідниками і вимагає значних обсягів ручної праці, а низький рівень її оплати та важкість робіт ускладнює укомплектування штату підрозділу робітниками.

3. Повна відсутність транспортних засобів, на зразок колісних мотоблоків чи міні-тракторів, придатних для транспортування (бур'янів, будівельного сміття, викопаного із ґрунту, великомірного садивного матеріалу, що використовується для відновлення чи доповнення колекцій деревних рослин та інших матеріалів), а також мотокультиваторів – для розпушення ґрунту вимагає значних затрат праці та знижує ефективність використання робочого часу.

Незважаючи на певні труднощі у роботі, сучасний колектив ботанічного саду, продовжуючи справу Т.Ф. Вільчинського, працює над збереженням та збагаченням його колекцій.

Висновки. Історія ботанічного саду тісно пов'язана з діяльністю Тадеуша Вільчинського – професора, засновника та багаторічного керівника "городу лікарських рослин", завідувача кафедри ботаніки та фармакогнозії Львівського медичного інституту.

Порівняно з початковими завданнями, що ставились до "городу лікарських рослин", сучасні дають змогу, окрім освітньої роботи, активно виконувати науково-дослідну роботу, проводити інтродукцію нових лікарських видів та освоювати агротехніку їх вирощування.

Унікальний, єдиний в Україні спеціалізований Ботанічний сад ЛНМУ ім. Данила Галицького своїм флористичним різноманіттям вдало та гармонійно доповнює колекції мережі ботанічних садів Львова, а саме Львівського національного університету ім. Івана Франка та Національного лісотехнічного університету України. Він є зразком створення колекцій лікарських видів рослин, місцем ведення навчально-наукової, освітньо-виховної, а також просвітницької роботи у сфері фармакогнозії, ботаніки, дендрології та охорони довкілля для студентів і учнів шкіл.

Попри певні труднощі в роботі ботанічного саду, що потребують вирішення, його колектив працює над поставленими завданнями щодо вивчення, збереження, відтворення та розширення унікальної колекції рослин, які постійно використовують у навчальному процесі університету.

Подяка. За сприяння в глибокому розумінні роботи саду та коректування тексту публікації щиро дякуємо директору ботанічного саду ЛНМУ ім. Данила Галицького, доценту, кандидату фармацевтичних наук Р.М. Гульку.

Перелік використаних джерел

- Botanichniy sad. (n.d.). Lvivskiyi natsionalnyi medychniy universytet imeni Danyla Halytskoho. Retrieved from: http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=109&lang=uk. Zaholovok z ekranu. [in Ukrainian].
- Hulko, R. M., & Zimenkovskoho, B. S. (Ed.). (2006). Sad likarskykh roslyn u Lvovi: navch. posibn. Vinnytsia: Nova knyha. 239 p. [in Ukrainian].

Istoriia. (n.d.). Lvivskiy natsionalnyi medychnyi universytet im. Danyly Halytskoho. Retrieved from: http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=356&lang=uk. Zaholovok z ekranu. [in Ukrainian].

Karty mist. (n.d.). Korolivske stolychne misto Lviv. Retrieved from: http://www.lvivcenter.org/uk/umdm/map/?ci_mapid=37#tabGeneral. Zaholovok z ekranu. [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy vid 16.06.1992 r., № 2456-XII (1992). Pro pryrodnozapovidnyi fond Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/page2>. Zaholovok z ekranu. [in Ukrainian].

T. I. Харачко, И. М. Скольский

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЭКСКУРС И РЕАЛИИ БОТАНИЧЕСКОГО САДА ЛЬВОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. ДАНИЛА ГАЛИЦКОГО

На основе обобщения литературных источников описаны фигура профессора Тадеуша Вильчинского, его вклад в создание ботанического сада и развитие Львовского национального медицинского университета в целом. Описаны современные задачи деятельности ботанического сада. На основе картографического метода исследований представлена схема регрессивной динамики площади "огорода лекарственных растений"; охарактеризованы особенности его территориального расположения. Указаны основные элементы уникальности объекта; выяснены трудности в его работе и намечены пути их решения.

Ключевые слова: Тадеуш Вильчинский; лекарственные растения; история; ботаника; фармакогнозия; коллекция; территория.

T. I. Kharachko, I. M. Skolskyi

HISTORY AND PRESENT-DAY REALITIES OF THE BOTANICAL GARDEN OF DANYLO HALYTSKY LVIV NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY

Botanical gardens play an important role in saving and enriching biological diversity of urban areas in Lviv, The Botanical Garden of Danylo Halytsky Lviv National Medical University with its narrow specialization in medicinal plants in particular. But there are still some figures and facts that require thorough study. Therefore the study aims at examining of the background and history of foundation and also describing the features of operation of the Botanical Garden of Danylo Halytsky Lviv National Medical University. The authors' purpose was also to study the figure of Professor T.F. Wilchynskiy and his contribution to the development of science and Botanical Garden; identify the reasons of creating the "garden of medicinal plants", changes and amendments of modern botanical garden, especially of its territorial location and the uniqueness of the facility; explain the difficulties in the work. The study has got certain results. Firstly, the figure of Professor Tadeusz Wilchynskiy and his contribution to the creation and development of the Botanical Garden of Danylo Halytsky Lviv National Medical University as a whole are described. Modern tasks of botanical garden activity are also described. On the base of the cartographic method of research scheme of regressive dynamics area "garden of medicinal plants" are presented, its territorial location is characterized. The basic elements of uniqueness object are described; difficulties in his work are clarified and the ways of their solution are presented. These difficulties are considered to be as follows. First of all, the absence in the staff of scientific employers makes it impossible to fully organize the conduct of research work. Secondly, the use of grown medicinal plants in the botanical garden and harvesting of medicinal plants in the experiments prevents the use of herbicides and crop protection chemicals. Thirdly, complete absence of mechanized equipment requires significant manual labour and reduces the efficiency of working time. Thus, the authors have concluded that despite the certain difficulties in the work the staff of the Botanical Garden, we should continue the work of T.F. Wilchynskiy on the preservation and enrichment of his collections. In comparing with the initial objectives that were treated to the "garden of medicinal plants" modern tasks enable an introduction of new medicinal species and develop agricultural techniques of cultivation. The Botanical Garden is an example of creating collections of medicinal plant species.

Keywords: Tadeusz Wilczynski; herbs; history; botany; pharmacognosy; collection; area.

Інформація про авторів:

Харачко Тарас Іванович, канд. с.-г. наук, доцент, НЛТУ України, м. Львів, Україна.

Email: t.harachko@gmail.com

Скольський Ігор Миколайович, канд. с.-г. наук, ст. наук. співробітник, НЛТУ України, м. Львів, Україна.

Email: i.skolsky@gmail.com